"دێمۆکراسی لە کوردستـان"
دێمۆکراسی ـ دەوڵەتی خەڵک:

مەهتاب حوسینی

کوردستانو پرۆسەی هەنگاونانی بەرەو دیمۆکراسی لە ساڵی(١٩٩١)وە هەتا ئێستا بۆتە جێگای سەرنجی زۆربەی ناوەندە سیاسییەکانی جیهان. بەرژەوەندی گشتی کۆمەڵگای جیهانیو سەقامگیربوونی ئاشتی نێو نەتەوەیی خاڵی باشو بە هێزی هاوبەشی لە گەڵ هەرێمی کوردستاندا هەیە بۆ بەرەو پێشتر بردنی هەرچی زۆرتری ئەو پرۆژەیەو لە هەمان کاتدا دەوڵەتانی ناوچەو بە تایبەت ئەوانەی کە دیمۆکراسی بەرژەوەندییەکانیان دەخاتە مەترسیەوە دەبێ ئاڵۆگۆڕی بنەڕەتی بە سەر خۆیان دابێنن، هەروەها بۆ ئەو دەوڵەتانەی کە لایان وایە. بوونی دیمۆکراسی لە ناو گەلاندا ئاڵۆزی دەخاتە قەوارەیانەوە. بە هەموو جۆرێك دەیانەوێ لە بەرامبەر ئەو بروسکە گەشەدارەی ناوچەکە لەمپەر دروست بکەن. لە راستیدا دەبێ پەردە لە سەر لایەنەش هەڵدینەوە، هەر چەندە دۆستەکانمان بە تایبەت وڵاتەیەکگرتووەکانی ئەمریکا هەڵوێستی گەلەکەمان بەرز دەنرخێنن بەڵام هەتا ئێستاش بۆ بەرژەوەندییە هاوبەشو درێژخایەنەکانمان بە متمانەوە ناڕوانن. ئەوانەی لە نزیکەوە بارو دۆخی کوردستان دەبینن، زووترو باشتر لێمان تێ دەگەنو لە راستییەکان باشتر حاڵی دەبن.

لە بەر هەرچی زۆرتر بەرەوپێشچوونی دیمۆکراسی بە پێویستم زانی تاریفێکی گونجاو بۆ دیمۆکراسی لە کوردستاندا بخەمە بەر چاوی خوێنەرانیهێژا .

لە کاکڵی ئەو نووسراوەیەدا دەمەوێ باس لە تێبینیە جۆراوجۆرەکان لە سەر دیمۆکراسی بکەم. بەڵام خاڵی بەهێزی باسەکە دەخەمە سەر ئەو بەشە کە سەرکەوتنی گەلەکەمانی تێدایە لەو پرۆسە مەزنەدا. ئەویش ئەوەیە کە دیمۆکراسی دەبێ لە کوردستان تەمرین بکرێ تا بچەسپێو نابێ لە جێگایەکی دیکەوە بۆ کوردستان بگوێزرێتەوە. بە زمانی ساکار دەبێ ئەو راستیە باش بزانین کە لاساکردنەوەی دیمۆکراسی نابێتە دیمۆکراسی، گرینگە کە لە دیمۆکراسی باش تێبگەین، بەڵام ناتوانین خەڵك دابنیشێنین کە چۆن تەمرینی دیمۆکراسی بکەن، کۆمەڵی کوردەواری دەبێ لە گەڵ دیمۆکراسی گەورە بێت. دیمۆکراسی لە قامووسی

سیاسیش دا ئەو جۆرە نیە کە هەموو کەس لە سەری کۆك بن، هەر کەس بە جۆری تێڕوانینی خۆی هەڵی دەسەنگێنیو جاری وایە وڵاتە دیکتاتۆرەکانیش خۆیان بە دێمۆکرات دادەنێن. راستە کە هەڵبژاردن هۆکارێکی سەرەکیە لە دێمۆکراسیدا بەڵام هەموو هەڵبژاردنەکانیش نوێنەری دێمۆکراسی نینو ئاکامەکەشیان زۆر جار نابێتە دێمۆکراسی ولە راستیش دا هەموو ئەو دەوڵەتانەی کە بە رای گشتیش دێنە ئاراوە نابنە هۆی مانای راستەقینەی دێمۆکراسی.

دێمۆکراسی دەوڵەتێکە کە خەڵك دروستی دەکاو یاسای زۆرینە بەرێوەی دەبات.

بەبڕوای Thomas R.D ye& L. لە کتێبی "Irony of Democracy" مانای بەربڵاوی دێمۆکراسی دەبێ هەڵگری ئەو خاڵانەی خوارەوە بێت:

١- بەشدار بوونی زۆرینەی خەڵك لە بڕیاردان بۆ پێکهێنانی ژیانی خۆیان.

٢- دەوڵەت بە پێی یاساو بە دەنگدانی زۆرینە هەڵبژێردرابێ.

٣- دان پێدانان بە داوا کارییەکانی کەمینەی کۆمەڵگا.

٤- ئازادی وتار، چاپەمەنی، رێکخراو و خۆپیشاندان.

٥- ئازادی دروستکردنی پارتی سیاسی ئۆپۆزیسیونو دەرەتانی چالاکی سیاسی بۆ وەدەست هێنانی دەسەڵات.

٦- دانی پلەو پایەی بەرز بە تاکەکانو رەخساندنی دەرفەتی بەرامبەر و یەکسان بۆ خەڵك بۆ گەشەکردنی تەواوی تواناکانیان.

ئەو خاڵانەی سەرەوە کە باس کران هەموو جوانو رێك و پێکن، بەڵام بۆ جێبەجێکردن دەبێ لە کوردستاندا، بە پێی هەل ومەرجی کوردستان و بوارەکانی گەشە کردن هەنگاو هەڵبێنینەوە. هەتا هەنگاوێك بەرەو پێش چوون جێ خۆشکەر بۆ هەنگاوێکی دیکەبێ، نەك ئەوەی هەنگاوێك بەرەو پێش چوون، دوو هەنگاو بەرەو دواوەمان بگێڕێتەوە. دێمۆکراسی ئێستای کوردستان بەرهەمی خەبات و

تێکۆشان و خوێنی شەهیدانە، بۆ ئەوەی ئێمە لە لەمپەرەکانی دێمۆکراسی بزانین، دەبێ بە راستی لە ریشەی کەمو کوورییەکانی کۆمەڵگا باش ئاگادار بین.

لە رەوانگەی Gisela stuart ئەو خاڵانەی کە هەرەشە لە دێمۆکراسی دەکەن لەو (٣) خاڵەی خوارەوەداخۆیان دەنوێنن.

١- ئەو دام و دەزگا کۆمەلایەتیانە کە خۆیان وا نیشان دەدەن کە دێموکراتیکن بەلام لە کردەوەدا بێبەشن لە زۆربەی داواکارییە ریشەییەکانی دێمۆکراسی بۆ وێنە: ئەو کەسانەی کە دەنگیان پێ دەدەن دەتوانن لایان بەن.

٢- ئەو دامودەزگا کۆمەلایەتیانەی کە زۆر دژوارە بەرپرسی بریار دەرەکەی بدۆزییەوە .

٣- سیستەمێك کە وا دەنوێنی کە کردەوە، هیچ ئەنجامێکی نییە. سیاسەت شەڕی بیرو هزر نییەو هەڵبژاردنە سیاسیەکان وەکوو کڕین لە سوپرمارکێتدا وایە ئەوە یان فلان شت لە تاقەی سوپرمارکێتەکە بێتە خوارێ‌و مەبەستت ئەنجام و بەرهەمی هەڵبژاردنی تاکەکان نەبێ.

پارتە سیاسیەکان ئەو دام و دەزگا کۆمەلایەتیانەن کە چوارچێوەی ئیدئولۆژیکی ریککەوتنی ناو خۆیی پێك دەهێنن‌و هەروەها ئەوانن کە بەستەگەلی هاوسانی هەڵبژاردنەکان پێشکەش دەکەن بۆیە تەنیا بانگ کردنی خەڵك بۆ ناو وتووێژەکان بەس نییە. بەڵکوو دەبێ کۆمەڵ بەشداری هەموو هەڵسووکەوتەکانی دێمۆکراسی‌و بەرەوپێش چوونی بێت .

کلیلی بنچینەکان بۆ دێمۆکراسیەکی بەکردەوە ئەو خاڵانەی ژێرەوەیە :

١- بازارێکی ئازادی ئابووری

٢- دەستاودەست کردنی ئاشتیانەو هێمنانەی دەسەلاتی سیاسی

٣- بزانین کاتێك دەڵێین ئێمە،مەبەستمان کێیە ؟.

٤- بوونی میدیاو چاپەمەنی ئازادو سەربەخۆ .

٥- گەشەکردنی چینی نێوەراست .

٦- بوونی حکومەتی قانوون.

بە باوەڕی stuart وڵامی دژوار ئەوەیە کە ئێمە کێین؟

لـە راسـتی دا لـە کوردسـتاندا وڵام دانـەوە بـەو پرسـیارەو داواکارییـەکانی هـەنگاوێکی بـەرز هەڵدێنیتـەوە بـۆ بـەردەوام کـردن و گـەورە بـوون لـە گـەل دێمۆکراسیدا.

دەبێ باش ئەو راستییە بزانین کە دێمۆکراسی زۆر جار لە ئاکامی تێکۆشان و خەبات بەرهەم دێ. جیاوازی دیـن لـە سیاسـەت بـۆ کۆمـەڵگای کـوردەواری بـە تایبەت کە رەنگاورەنگی و موزاییکە جۆراوجۆرەکانی مەزهەبی و دینـی لـە پـاڵ یـەك پەسـتێوراون باشـترین شـێوەیەو بـە تـەنیا بەشـداربوونی ئایینێـك لـە پرۆسەکەدا دەبێتە هۆی ژێرپێخستنی مافی زۆر لایەنی دیکە، بۆیە رەوایـە کـە بـەو پـەڕی رەچـاوگرتنی رێـزو حورمـەت بـۆ ئایینـەکان، تێکـەڵاوی پرۆسـەی گەشەسەندنیان نەکەین. ئەو کارە(٢) ئاکامی لێ دەکەوێتەوە:

١- کێبەرکێی لە نێـوان ئایینەکانـدا بـۆ بەشـداری نامێنێـت و لـە ئاکامـدا ئـەو جیاوازییە لە نێو گەلانی کوردستاندا کەم رەنگتر دەبێتەوە.

٢- باری مەعنەوی ئایینەکە بەرزتر ڕادەگیرێ و لە ئاکامدا یارمەتی دەگەیـەنێ بە ئاشتی.

دێمۆکراسی راستەقینە ئەوە نیە کە تەنیا لە کاتی پێویست لە کۆمەڵانی خـەڵك و بەشـدارییان کـەڵك وەربگـیردرێ. بـەڵکوو لـە راسـتی دا کلیلـی بنچـینەکان بـۆ دێمۆکراسـی کردەوەیـە، بـۆ وێنـە ئـەمڕۆ لـە جێبـەجێ کردنـی مـادەی (١٤٠) بـۆ هـەرێمی کوردسـتان، دەبـێ ئـەو راسـتیە بخەینـە بـەر چـاو بـە هەڵسـووکەوتێکی دێموکراتانە و بەشداری بەر چاوی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان بـۆ داخوازییەکـەیان پرسەکە بـەرەو پـێش دەبـات بـە پێچـەوانەی مەسەلەکەشـەوە، ئـەوە چارەنووسـی گەلەکەمان بەرەو هەڵدێر دەبـات. کەوایـە لێـرەدا تـەعبیری دێمۆکراسـی ئـەوها خـۆ

دەنوێنێ. ناسینی مافێکی مەزنی نەتەوەیی و بەشداری کردن بۆ جێبەجێ کردنی، نرخێکی بەرز دەدات بە پێشکەوتن لە کوردستانی دێمۆکراتدا.